

Št. 21, 22, 23, 24.

Leto XX.

NARODNI GOSPODAR

Glasilo „Zadružne Zveze“

v Ljubljani

V Ljubljani, 1. decembra 1919.

NARODNI GOSPODAR

Glasiló Zadružné zveze v Ljubljani.

Člani „Zadružné zveze“ dobivajo list brezplačno. — Cena listu za nečlane po štiri krome na leto, za pol leta dve kromi, za četrt leta eno kromo; za člane zvezinih zadrug po tri krome na leto. — Posamezna št. 20 vin.

Izhaja 10. in 25. vsakega meseca. Sklep urejevanja 5. in 20. vsakega meseca. Rokopisi se ne vračajo. — Cene inseratom po 30 vinarjev od enostopne petlit-vrste, za večkratno inseracijo po dogovoru.

Gospodarske krize in karteli.

(Po V. Neurath-u priobčill F. P.)

Sicer se čas pomanjkanja, v katerem živimo vsled dolgoletne vojske ne krije s časom, v katerem je pisal dunajski narodni gospodar Viljem Neurath svoja globoka razmišljanja, a ker so naše narodno-gospodarske razmere bistveno še vedno nadaljevanje kapitalističnega proizvodjanja pred vojsko, zato ostane zdravilo za bolno narodno gospodarstvo danes kot včeraj isto. Upam, da naslednje vrstice prepričajo marsikoga, da srečna operacija bolne naše gospodarske dobe ne bi bila tako silno težavna, ko bi bilo nekoliko več razuma in dobre volje v vodilnih krogih države.

Tistim, ki se zanimajo za narodno-gospodarske probleme, priporočam v proučevanje V. Neurath-ove „Elemente der Volkswirtschaftslehre“, Manz-Dunaj, 4. izd. in pa njegove „National ökonomische Vorträge“ Fr. Vieweg & sin, Brunšvik, 1902. Čital jih bo z vžitkom kot kak roman in se čudil blaznosti človeške družbe, ki drži samo sebe v verigah gospodarske bede z napačno določitvijo obrestne mere za posojila in z naravnost norčavo tvorbo cen. A čujmo misleca Neuratha samega!

K najstrašnejšim zagonetkam modernega gospodarskega življenja spada prikazen, da izvira — v nasprotju s prejšnjimi časi — večina najhujših stisk ne več iz pomanjkanja, ampak iz obilice dobrin in sil, ki-pomnožujejo dobrine. Ako vprašamo trgovce, nam povedo, da bi bila prava igrača proizvodjati in dobaviti skoro vse važnejše produkte zemlje in dela v neprimerno večji množini, ako bi bilo le mogoče najti tudi dovolj odjemalcev ali konsumentov. Proizvajanje, pravijo postaja vedno lažje, prodaja pa vedno težja.

To dejstvo se potrjuje povsodi, kakor se zdi. Nekatere dežele se morajo boriti proti vedno večjemu uvozu krušnega žita, živine in mesa iz tujih dežela in pasov, zato da ne trpi ali se docela ne uniči lastno domače poljedelstvo in živi-

noreja; druge se zopet otepajo v varstvo lastne industrije tuje manufakture. Neredkokrat se borijo države ob istem času proti obema vrstama uvoza. Mnogi nacionalni ekónomi zro že danes s tesnobo v srcu v bližno bodočnost, v kateri grozi že sama južna Amerika, da preplavi vesoljni kulturni svet z obilico žita in mesa, vshodne Azije rapidno se razvijajoča veleobrt, da bo ohromela evropejsko delo s preobilico prečenih izdelkov. Svetovna vojska lahko dostavimo, je bila rumenemu plémenu, glede obrtnega razvoja v neizmeren prosep.

Kamor prihajajo tuji delavci — k nam n. pr. pred vojsko spretni, pridni in zadovoljivi Lahi, v Zedinjene države kitajski kuliji — da pomagajo ustvariti velika dela in podpirajo proizvodnjanje, povsodi jih gleda s sovražnim očesom domače delavstvo, ker ogrožajo priseljenci domačinom zaslužek; mnogokrat je došlo pri tem že do očitnih sovražnosti in do prelivanja krvi.

Po ječah, v prisilnih delavnicah i. t. d. redimo večkrat celo precej dobro — veliko število hudodelcev, vagabundov in druge delomržne svojati. Če jih pa hočemo porabiti za proizvodnjanje obrtnih izdelkov za prodeje, potem se kmalu pritožijo mnogi rokodelci in obrtni delavci, češ da je to njim v škodo.

Celo v območju duševnega dela se kaže isti strah, da se ne bi delovne sile preveč pomnožile; moški uradniki, učitelji, zdravniki . . . se upirajo deloma prikrito deloma očito ženskam, ki silijo s polno pravico v te poklice.

Nadprodukcija! tako odmeva splošna tožba, ki je vsled svetovne vojske utihnila za par let, a se bo v doglednem času ponovila z večjo silo. Nadprodukcija nas ugonablja! Ne mnogoštevilna usta, ki hočejo jesti, ne potrebni ljudje, ki žele različnega blaga, nas navdajajo s strahom, ampak rodovitne dežele, ki nam ponujajo hrane v izobilju, številne brihtne glave in pridne roke, ki se vsiljujejo, da bi pomnožile vse vrste blaga.

A pogledjmo, kako stoji preskrba delavnega ali delo iskajočega ljudstva ne le na svetu sploh, ampak celo v najbogatejših in obrtno najnaprednejših deželah. Kako slaba, da usmiljenja vredna so mnogokrat stanovišča in je obleka velike večine delavstva, kako nezadostna je njih hrana! Celo pred nevarnostjo počasnega hiranja za lakoto niso vsi varni. In vendar je baje ravno obilica blaga in produktivnih sil, kakor sklepajo iz perijodično se pomavljajočih kriz, vzrok delavske bede: Kakšno protislovje! Delavno ljudstvo mora stradati zato, ker pridobivamo preveč hrane, svojo goloto more pokriti komaj s eunjami, ker se proizvaja obleka v preveliki množini; trpeti mora mraz, ker leži nakopičenega toliko goriva; velika množica ljudstva je brez strehe, ker je tako lahko zidati hiše in ker stoji toliko stanovanj praznih in čakajo zastonj najemnikov!

Da bi bila obilica vzrok pomanjkanju, temu zdrav človeški razum ni vstanu pritrđiti. Zato so tudi poskušali nekateri zanikati, da bi mogla biti močna pomnožitev vseh važnejših vrst blaga tudi le posredno povod za perijodične trgovske polome, znane pod imenom „nadprodukejske krize“, kakor tudi za bedo delavstva v bogatih deželah. Tudi nepristranski opazovalci morajo soglašati z ljudstvom, ki se sklicuje na staro iskušnjo in izjavlja, da ravno ob veliki obilici blaga nedostaja ubožnejšim delavskim slojem denarja, da bi

mogli plačati stanovanje, hrano, kurjavo . . . ; da pa ravno tako primanjkuje tudi podjetnikom denarja, da bi mogli nadaljevati svoje obratovanje v polnem obsegu ali da bi celo sploh mogli še obratovati in dati na ta način tolikim delavcem, kot popreje dela in plačila. Ljudstvo trdi, da velja tukaj stari pregovor: „Kaj pomaga, ako stane tudi cel vol samo groš, če pa tudi tega groša manjka?“

Ni torej obilica blaga sama na sebi tisto, kar povzroča zgube premoženja, pomanjkanje kapitala, brezposelnost delavcev, bedo in pomanjkanje, pač pa je to globok padec cen, ki se prikazuje kot posledica neke določene pomnožitve obilice blaga in produktov. V kakšni zvezi da je to nizko padanje cen in pa neka določena pomnožitev blaga, to hočemo premotrivati najpreje. —

Že tedaj, ko je bila merodajna znanost nacijonalne ekonomije še v povojih, je vzbujalo čudno močno padanje cen, ki se je pojavljalo ob neki gotovi meri pomnoženega blaga pozornost mnogih raziskovalcev. Saj so bili pa zgledi tega prečudnega kolebanja cen tudi dovolj drastični. Močno proizvajanje volne je n. pr. na Angleškem v 17. stoletju povzročilo tako silovito znižanje cen za volno, da je prišla cela vrsta kmetovalcev in veleposestnikov v največjo stisko ali celo na boben; da opomore tej stiski je dala kraljica Elizabeta na svet svojih ministrov velike množine ovčje volne pokupiti na državne stroške in sežgati.

V ravno tistem stoletju je prihrumela nad severoameriške pridelovalce tobaka vsled bogatega pridelka, ki je povzročil zelo nizke cene za tobak, težka, težka kriza; tedaj si je pomagala zveza onih pridelovalcev na ta način, da je ob nenavadno dobri letini uničila del pridelka že precej na polju.

V tistem času je delala holandska-vzhodnoindijska družba, ki je imela tedaj vso trgovino z dišavami v rokah podobne izkušnje. Pridelovala je od leta do leta vedno več dišav in jih pošiljala v Evropo; slednjič pa je zadela na točko, od katere naprej, kakor se je jasno pokazalo, pri nadaljni večji dobavi ni imela več dobička ampak škodo. Zato se je odločila trgovska družba, da uniči velike množine svojega dražestnega blaga in da iztrebi del dišavnih rastlin.

Korintna (Korinte — rozine) kriza na Grškem pred 20. leti, ki je dala časopisju toliko opraviti je bila tudi le imeniten zgled za protislovje, ki tiči v dosedanjem gibanju cen.

Gregor King, angleški raziskovalec, je bil pač prvi, ki je poskušal proti koncu 17. stoletja to prečudno gibanje cen pri žitu pokazati statistično s številkami. Iz njegovih izvajanj naj podamo tu en sam zgled v pojasnilo.

Recimo, da znaša v neki določeni dobi navadna, normalna žitna letina 300 mer žita, ki so vredne skupaj 300 denarjev v zlatu. Ako je letina za eno tretjino večja od navadne, ako torej znaša 400 mer žita, tedaj pade vrednost tega večjega pridelka na polovico od vrednosti navadnega pridelka, to je na 150 zlatih denarjev. Dočim so torej 3 vreče žita vredne tri zlate denarje, so pa vredne 4 vreče istega žita samo še 1 1/2 denarja.

Tako-le slove pod imenom „Kingovo pravilo“ znana regula slovitega angleškega statistika:

Če se zmanjša pridelek žita za $\frac{1}{10}$,	tedaj se poveča njegova cena za $\frac{3}{10}$
„ „ $\frac{2}{10}$,	„ „ $\frac{8}{10}$
„ „ $\frac{3}{10}$,	„ „ $\frac{16}{10}$
„ „ $\frac{4}{10}$,	„ „ $\frac{23}{10}$
„ „ $\frac{5}{10}$,	„ „ $\frac{45}{10}$

(Glej Tookes, „Zgodovina cen“, nemško od Asher-ja). Da se godi pri drugih vrstah blaga tvorba cen na podoben način in da ima pri neki določeni zalogi kakega blaga že zmerna večja produkcija ali večja ponudba za posledico presenetljivo močno znižanje cen, to je skušnja, ki je trgovskim krogom, ki imajo opraviti na borzi, dobro znana.

Tako smo dobili jasno sliko o močnem padanju cen, ki ga povzroči neka pomnožitev blaga takorekoč sama po sebi. Da pa to padanje cen, ki tako silno zmanjša vrednost vsega blaga, ne nastopi šele takrat, kadar je blaga res že v preobilici, ampak pri marsikakem blagu že davno popreje, predno so pokrite tezadevne potrebščine da, že ob času, ko trpi ljudstvo še težko pomanjkanje, to je znano iz fisočerne in popolnoma vsakdanje skušnje.

Zato je zelo čudno, da se nahajajo praktični in teoretični učenjaki, ki še vedno mislijo, da se mora javiti tako padanje cen, ki prinaša proizvajalcem res škodo ali ki zmanjša vrednost cele zaloge blaga, šele tedaj, kadar naraste množina dotičnega blaga v toliki meri, kot jo ljudje sploh več ne potrebujejo ali pa presega vsaj potrebščino onih ljudi, ki so pripravljeni za to blago ponuditi še kako koristno delo ali kako drugo službo. Pri taki argumentaciji pa ti ljudje ne pomislijo, da nam celo resnična preobilica n. pr. krušnega žita — ki nastane morda vsled ugodne letine — ne more prinesiti nikdar škode ali celo pomanjkanja in bede, ampak da mora biti v najslabšem slučaju le brez koristi. Toda že od davna so poskušali ljudje tajiti dejstva ali zatisniti spričo njih oči, ako so obsegala ta dejstva protislovja, ki jih njigovi možgani niso mogli razrešiti. —

Po pravici so oporekali, da močna pomnožitev blaga, neposredno ali sama na sebi ne more povzročiti gospodarskih kriz in delavske bede. Po krivici pa so tajili možnost, da bi moglo še tako močno znižanje cen in še tako močna zguba vrednosti blaga, ki nastane vsled velike obilice blaga, imeti tako pogubne ali sploh kakršnekoli slabe učinke.

Ako je blaga v izobilju — tako umujejo ti ljudje — potem je njegova nizka menjalna vrednost ali nizki skupiček denarja, ki se dobi zanj, popolnoma brez pomena, kajti ne menjalna vrednost kruha, ampak njegova dovoljna množina in prava kakovost je tisto, kar zadovoljuje naš apetit, tolaži naš glad in daje hrane našemu telesu. Ne menjalna vrednost premoga, ampak njegova zadostna kvantiteta in dobra kvaliteta odločuje pri naši potrebi po toploti in pridobivanju gorivne sile. In ravnotako je v tem oziru z vsemi drugimi vrstami blaga. —

Dalje se sliši neredko trditev, da našemu konzumu ali produkciji nikakor ne more biti v kvar, ako se zviša množina vseh vrst blaga na dvakratno množino, višina denarnih prejemkov pa ostane ista ali se celo zmanjša za polovico; kajti v tem slučaju je mogoče z vsakim tolarjem tudi kupiti dvakrat toliko konsumnega ali proizvodnega blaga kot popreje, ker je pač postala tudi kupna moč vsakega denarja zdaj dvakrat ali štirikrat večja. Delavsko ljudstvo zamore tedaj z isto ali tudi polovično plačo v denarju sedaj kupiti dvakrat več konsumnih sredstev kot poprej z isto ali večjo plačo; ravnotako zamore podjetnik z istimi ali tudi za polovico manjšimi denarnimi prejemki pridobiti mnogo več proizvodnih sredstev torej tudi še več producirati nego popreje. Da, kadar bomo nekoč vsled napredka znanosti in tehnike pridobivali vse vrste blaga skoro brez truda, zares v preobilici in bo vsled tega padla tudi cena vsega blaga skoro na ničlo, tedaj — tako je rekel že nacionalni ekonom I. B. Say — bo nujno doseglo tudi blagostanje vseh slojev svoj vrhunec.

Ta razmotrivanja Say-eva in drugih narodnih gospodarjev, ki se sklicujejo na zdrav človeški um, pa ni kakor še ne spravijo se sveta preočitega dejstva, da prinaša neko gotovo padanje cen, ki se pojavlja pri močnejših ponudbah blaga brezštevilnim podjetjem, trgovcem in producentom pogibelj, tako da se zdi, da je ravno obilica blaga in lahkota njegovega pomnoževanja, vzrok uboštva in bede. Da skušajo nekateri taka dejstva zato, ker so tako grozno protislovna in brezmiselna, enostavno utajiti ali vsaj prikriti, je narobe svet. Nasprotno je glavna naloga znanosti ravno ta, da odkriva korenine takih prikazni. Najprej hočemo preiskavati problem, na kakšen način da provzroči določena nižina cen in s tem vzporedno tudi nizek denarni dohodek, da pade vkljub obilici blaga za uživanje konsum in da se mora vkljub obilici proizvodnih sredstev omejiti produkcija.

* * *

Predvsem stopa pred nas vprašanje: Katera okolnost pa zapeljuje, da naravnost sili podjetja in producente, da omejujejo ali celo opuščajo proizvodnjanje, da zabranjujejo konsum blaga, da celo naravnost uničujejo blago, kakor hitro njegova pomnožitev in resnična ali dozdevna obilica blaga ne prinaša več večjih, ampak manjše denarne dohodka. Vprašanje je: Zakaj podjetniki po Say-jevem nasvetu ne nadaljujejo produkcije, češ, da bo le njim samim in celemu svetu vedno le v blagor in nikoli ne v škodo, ako morajo vsa proizvodna sredstva kupovati in prodajati sicer po nizki ali celo prav nizki ceni, zato pa da so jim tudi vsa ta sredstva v izobilju na razpolago, da morejo potemtakem mnogo konsumirati, sebe in delavno ljudstvo bolje oskrbovati, vpeljavati še nove produkcije in tako ustvarjati mnogo koristnega. Po tej teoriji bi postajali torej podjetniki z nadaljnim proizvodnjanjem, ako vzamemo stvar realno, v resnici vedno bogatejši in bogatejši in samo nominale njihovega bogastva bi se manjšal, torej le ime, izraz vrednosti njih premoženja v tolarjih, kronah, dinarjih . . . bi kazal manjše številke, na čemer vendar ni prav nič ležeče, ko vendar „ime ni drugega kot zvok in dim.“ Čemu neki radi takega praznega zvoka omejevati ali celo opuščati

ustvarjanje blaga in razširjati ob času, ko je blaga v izobilju, daleč naokoli uboštvo, lakoto, stisko in nesrečo? — Sledeče uvaževanje bo pač podalo ključ k razrešitvi te ravno tako čudne kot absurdne prikazni.

Tvorniški obrati in trgovska podjetja ne poslujejo samo z denarjem in proizvodnimi sredstvi, ne kupčujejo samo z blagom, ki je popolnoma njihova last, ampak dobivajo te stvari deloma tudi od drugih ljudi potom kredita, da ž njimi gospodarijo in da jih prodajajo. Podjetniki pa se zavežejo, da bodo dali posojevalcem in upnikom določene denarne vsote ali, kakor pravimo, kreditirane kapitale plus obljubljeni obresti. V poljedelstvu in industriji utegne že iz tega vzroka znašati kapital, dolgovan drugim, neredkokrat $\frac{2}{3}$ ali celo $\frac{3}{4}$ lastne lastninske vrednosti; v trgovskih podjetjih pa znaša lastni podjetniški kapital mnogokrat samo $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ ali še manjši drobec tujega (n. pr. v obliki blaga za trgovino zaupanega) kapitala. Slednjič so obremenjena podjetja, gospodarstva in trgovine, pogosto v ne majbni meri še z drugimi fiksnimi denarnimi obveznostmi, n. pr. s plačevanjem kapitala in obresti sodedičem, prejšnjim lastnikom itd. — V kolikor so pa razni proizvajajoči obrati in trgovine obremenjeni z vnaprej določenimi, fiksnimi plačilnimi dolžnostmi (kapitala in obresti), ni več v njihovi moči, da bi jim bilo vseeno, ako pri vedno večji obilici produktov globoko pada njihova menjalna vrednost, njihovi denarni prejemi pa niti oddaleč ne naraščajo v primeri z množino blaga ali se celo močno zmanjšujejo. Kreditodajalci namreč in drugi upniki, ki imajo v rokah od podjetij podpisane zahteve, glaseče se na fiksne vsote, vsi ti se drže svojih pravic dobesedno in niso na noben način pripravljeni, vzeti v plačilo primerno manjše vsote, češ zato, ker se je nakupna moč vsakega tolarja, dinarja ... dvignila in ker je večina blaga v večji obilici na razpolago. Tudi oni narodni gospodarji ki uče v soglasju s Say-jem, da je zmanjšanje denarnih dohodkov brez pomena, ako so le produkti sami v večji množini na razpolago, tudi oni ne morejo trditi, da se bodo dali upniki pregovoriti, da bi vzeli manjše vsote kapitala in obresti. Kreditodajalci in vsi drugi upniki se drže vsot, ki jim gredo in sicer po njih nominalu, tudi tedaj, kadar je padla menjalna vrednost blaga vsled njegove večje množine poljubno globoko in se je dvignila kupna moč denarja napram sredstvom konsuma in proizvodjanja na poljubno višino.

Kadarkoli se začne dvigati gospodarsko življenje, gredo cene zemljišč, trgovin, podjetniških delnic (n. pr. akcij) surovin, promoga ... močno na kvišku. Vstanavlja se namreč mnogo novih podjetij, razširjajo se že obstoječa, pokupujejo se mnoga podjetja iste stroke, da se spremene v velike akcijske družbe; že vsled tega naraste povpraševanje po proizvodnih sredstvih v zelo veliki meri. Potem pa zastavi še neka špekulacija posebne vrste, ki nima namena, da bi razširila produkcijo in pomnoževala blago, ampak pokupuje samo proizvodna sredstva, akcije, proizvodjalne obrate, trgovine ... z namenom, da jih zopet proda za visoko ceno (boljševiško verižništvo naših dni). Ti verižniki umejo z vso umetnostjo reklame podpihavati največje upe na orjaške dobičke, ki jih obeta nastajajoči gospodarski procvit. Kredit se dobiva in daje v takih časih zelo rad v

največji meri. Mnogim špekulantom se posreči, da prodajo zemljišča, trgovine, akcije, surovine . . . za silno visoko ceno in na ta način posnamejo podjetjem od bodočega uspeha, ki se šele pričakuje že vnaprej smetano — žal da mnogo-krat še veliko več — podjetnikom samim pa, kakor tudi širokim krogom drugih pri njih prizadetih, pa prepuščajo vlogo „črnega Petra“ v igri.

Odtod prihaja, da obremeni skoro vsak gospodarski procvit proizvodjalne obrate z neznansko velikimi plačilnimi dolžnostmi na kapitalu in obrestih. Potem pa ni potreba, da bi se produkti kaj posebno močno pomnožili ali da bi cene padle nenavadno nizko, in že pridejo mnoga podjetja v velike plačilne težave. Te pa zopet dajo povod, da močno padejo cene in sicer se zgodi vse to že davno popreje, predno je dosegla produkcija ono višino, od katere naprej pomnoževanje blaga ne pomnožuje več denarnega skupička, ali ga celo zmanjša; kajti težkoča plačevanja zaradi neznansko naraslih obveznosti sili mnoge producente, da prodajajo svoje blago za vsako ceno, da bi si preskrbeli vsaj najpotrebnejšega denarja. Ob takih prilikah pa se polasti mnogih upnikov in posebno velikih kreditodajalcev strah, da ne bi nastalo še več plačilnih težkoč, ki bi utegnile dovesti do insolventnosti (nemožnosti plačanja); vsled tega se branijo od vseh strani upniki, da bi podaljšali (prolongirali) dolžnikom kredite, mnogo kreditov je nenadoma odpovedanih. Zdaj pa nastane panika, vsepovsodi morajo prodajati blago pod ceno, strahotno padejo cene, insolventnost je splošna, nad produkcijo je prihrumela bankrotna epidemija, gospodarska kriza. — Podjetnikom bi prav nič ne pomagalo, ko bi dokazovali, češ, mi podjetniki, naši uradniki in delavci, smo izvršili v polni meri svojo dolžnost kot proizvodjalci in smo pomnožili in zboljšali blago po množini in kakovosti! Nič bi jim ne pomagalo, ako bi dokazovali, da ne manjka niti surovin, goriva, orodja, strojev . . . niti glav in rok, voljnih za delo, da nadaljujejo produkcijo in obilico blaga še izdatno pomnože! To je vse bob v steno. Nesrečnežem odtegnejo denar in kredit, obrati so kot bankrotni obsojeni v mirovanje, podjetniki ali gospodarji izgube premoženje in družabno mesto, morda hišo in dom, neredko celo svojo gospodarsko in trgovsko čast in zaupanje. Drugi obrati, ki ne poginejo popolnoma, morajo pa svoje proizvodjanje znatno omejiti. Na ta način se širi brezdelje in brezjelje, kljub obilici blaga in delovnih sil in mnogim podjetnikom in delavcem manjka groša, četudi bi zanj lahko kupili celega vola.

Toda ko smo spoznali vzrok zla, imamo nakazano že tudi pot, ki pelje iz zagate. Pomisli, prosim le sledeče:

Ako bi bila podjetja, trgovine, tovarne i. t. d. za tuja jim posojena proizvodjalna sredstva, za blago ali kapital, obremenjena bistveno samo z obveznostjo, da bodo dajala svojim kreditodajalcem in posojevalcem le primeren, kvotalno ali percentualno določen del vrednosti ali dividende, ki bo nastala iz produkcije, potem bi tudi največje padanje cen, povzročeno vsled naraščajoče obilice blaga, ne prineslo nikomur pogube ali tudi le najmanjše škode. Današnji kreditodajalci bi bili potem napram podjetjem večinoma tihi družabniki, komanditisti, delničarji. Kredit bi dobil

po večini obliko deležništva samo na dividendi produkcije, kakor je to pri rentnem kreditu (o tem glej več v knjigah: Justus Möser, *Patriotische Phantasie*“, ter Rodbertus „*Kreditnot des Grundbesitzes*“ kakor tudi njegove „*Briefe an Rudolf Mayer*.“) ali tudi na kapitalu produkcije, kakor je to pri akcijskih družbah. S tako reformo bi bila izruvana korenina takozvanih nadprodukcijских kriz, kakor tudi vseh trgovskih bankrotnih epidemij, z njo pa bi bil tudi zamašen vir strašne in absurdne prikazni, da vlada na zemlji obobilici blaga in delovnih sil brezdelnost in nezmožnost zaslužka, revščina in mizerija brez konca in kraja. * * *

Tako smo rešili glavno vprašanje, zdaj pa hočemo razmišljati še o pogojih, pod katerimi bi se dal spremeniti dosedanji način kreditiranja v neko vrsto delništva.

Marsikomu se bo zdela ideja, da bi postavili na mesto dosedanjega kredita deležništvo na uspehu produkcije in da bi tako spremenili večino v naprej določenih fiksnih plačilnih obveznosti v kvotalne, preporcijonalne, dohodku produkcije prilagodene obveznosti, že v obče neizpeljiva, ker bo imel vendar gotovo vsakdo raje zagotovilo določenega denarnega zneska, torej določenega kapitala in določenih obresti, kakor pa samo pravico do neke dividende, ki je pa v naprej določena le kot kvota, ne pa kot vsota.

A izkušnja ugovarja temu mnenju. Čim bolj bogati svet, toliko bolj daje prednost n. pr. onim varnim obligacijam in rentnim papirjem, pri katerih se dotični dolžnik — država — odpoveduje pravici, vrniti kapital sam. Upniki torej tu niti ne žele, da bi dolžnik izposojene vsote kmalu ali sploh kdaj vrnil. Saj se obligacije ali rentni papirji vsak čas lahko prodajo za primerno ceno, ako bi upnik potreboval kapital sam; človek je pa tudi rad prost skrbi, da bi moral iskati za kapital, ako bi sam vrnil, novega nalaganja. Tudi to lahko opazujemo, da ob časih gospodarskega procvita padajo kurzi ali cene varnih obligacij in rentnih papirjev, ker jih prodajajo mnogi njihovi lastniki zato, da si kupijo rajše akcij, ki jim obetajo znatno višje dividende nego so pa bile obresti prejšnjih.

Tu torej ne tiči težava našega vprašanja. Gotovo je sledeče:

Ako bi vsa podjetja nudila posestnikom kapitalij podobno zaupanje in tako varnost, kot jo nudi urejena država ali ko bi jim obetala podobne uspehe, kot jih obetajo dobre, varne delniške družbe v časih gospodarskega procvita, potem bi bili vsi kapitalisti ne le pripravljeni, ampak bi vse kar tiščalo in se gnetlo, da vložijo svoje kapitalije, svoja proizvodjalna sredstva in blago v tuja podjetja pod pogojem, da dobe delež na dividendi teh podjetij. Spoznali smo pa, da bi ravno sprememba večine kredita v deležništvo na dohodkih produkcije in nadomeščenje večine fiksnih bremen v kvotalna ali procentualna bremena oprostila produkcijo okov, ki so jo doslej pritiskali k tlom. Odslej bi se lahko širila vsa produkcija toliko časa, dokler bi se razvijale proizvodjalne sile same in blagostanje bi naraščalo dokler bi le napredovala znanost in tehnika, spretnost človeškega dela in promet.

Vedno, gotovo pa v mirnih časih, bi se nahajali potem v stanju gospodarskega procvita in kapital bi dajal vsesplošno prednost svojemu sodeležništvu pri podjetjih. —

Toda tega napredka bi bilo tudi tedaj deležno samo celokupno narodno in svetovno gospodarstvo. Ne bilo bi pa izključeno, da ne bi trpeli posamezni podjetniki ali tudi mnogi izmed njih, bodisi vsled svoje nesposobnosti ali nemarnosti, bodisi tudi vsled nezakrivljene nesreče, težkih izgub. Navzlic splošnemu gospodarskemu napredovanju in uspevanju bi ogrožale take izgube tudi one, ki bi vtaknili svoje kapitalije, blago in proizvodjalna sredstva ravno v ta ponesrečena podjetja, pod pogojem, da dele ž njimi dobiček in izgubo. Tudi nepoštenost posameznih podjetnikov, ki bi jim zaupali mi svoje premoženje na deležništvo, torej na dobiček in zgubo, bi nas utegnila spraviti ob premoženje. Te, sicer ne vsem delničarjem, vendar pa vsaj mnogim izmed njih preteče nevarnosti bi utegnile biti za tako odrešilni način deležniškega kreditiranja močna zapreka.

Iz mnogih drugih vzrokov, izmed katerih bomo enega poudarili še pozneje, pred vsem pa, da odstranimo to zapreko, moramo nastopati za zvezno organizacijo proizvodjanja in trgovskega življenja sploh; ta naj osvobodi v prospeli splošnosti, posamezna podjetja ali gospodarstva, posebno mala, iz njihove žalostne osamelosti (izolacije) in nesigurnega položaja, naj vse posameznike trgovsko združi z vezjo medsebojnega zavarovanja, prešine vsa podjetja z lučjo javnosti in na ta način privede do solidnega poslovanja.

Tako smo določili pogoje, pod kojimi bi se dala izvesti reforma trgovskega kreditiranja in obremenjevanja, in ki bi, kakor smo spoznali, oprostita naše gospodarsko življenje njegove najhujše móre.

* * *

Posplošenje deležniškega kreditiranja je torej v nujni zvezi z ustvarjenjem zvezne organizacije produkcije in vsega trgovskega življenja. Vtegnil bi pa kdo misliti, da mora tičati največja težava naše reformne ideje ravno v tem, kako ustvariti cel sestav takih gospodarskih zvez. Pokazalo se bo pa, da bi se ravno stem, če bi se postavilo deležništvo za glavni smoter gospodarskih zvez, silno močno pospešilo stremljenje našega časa po zadružništvu in zelo olajšal postanek te organizacije. Ves, ali skoro ves strah, nenaklonjenost in težave, ki so zavirale doslej razvoj zadružnih zveznih sistemov v gospodarskem življenju, zgube svojo korenino in pomen, čim pridejo v poštev take zveze, ki imajo za svoj smoter poslošitev deležniškega sestava.

Nastavke take organizacije, kot jo imamo v misli, najdemo že danes marsikje. Spomnimo se n. pr. na eni strani na kreditne zadrage, posebno na zastavnicolisticne zadrage večjih posestnikov v nekaterih deželah, na drugi strani pa na kartelne zveze mnogih veleindustrij, dalje na deželne in državne zveze obrtnih in kmetijskih zadrug, kakor jih imajo marsikje drugod in tudi država SHS v Belemgradu. Opozoriti moramo dalje na tako cvetoče zveze konsumnih društev, proizvodjalnih

zadrug i. t. d. na Angleškem. O pomenu konsumnih zvez za organizacijo, ki jo imamo tukaj v mislih, spregovorim še pozneje. Tukaj nas zanima samo zahteva, da jemljo zveze producentov vedno v svojo roko posredovanje kredita za svoje člane, podobno kakor delajo zastavnolistne zadruge za svoje združne članice in da ima kredit po veliki večini obliko deležništva.

Kar zadeva zastavnolistne zadruge za večje posestnike kake dežele ali države, so zanje pomenljive naslednje okolnosti. Marsikdo, ki se le težko odloči, da bi posodil posameznemu posestniku tudi le neznamen del svojega kapitala na visoke obresti, je sleherni trenutek z veseljem pripravljen prevzeti veliko število zastavnih pisem za razmeroma visoko ceno; zastavna pisma se sicer nizko obrestujejo, a zanje je porok zveza posestnikov, odtod zaupanje do njih. Na zunaj nastopa zveza kot kreditojemalka in garantira kot taka za svoje člane, ki jim daje zopet kredit. Taka je torej naloga vsake zveze, ki obsega kako proizvajalno stroko ali tudi več sorodnih oziroma sicer skupaj spadajočih strok kake države, da posreduje tudi kredit za svoje člane. A ta kredit naj se spremeni po večini v deležništvo na trgovskem uspehu celokupne zveze in zveza naj bi bila kreditodajalec kot „delničarjem“ porok za solidno upravo in poslovanje. Namestu zastavnih pisem bi torej izdajali tukaj nekako vrsto delnic.

Kartelne zveze veleobrti pridejo tukaj v toliko v poštev, ker so dospele že do smotrenih oblik. O kartelih glej spis Kleinwächterjev o tem predmetu, ki je prvi opozoril znanost na visoki pomen kartelov. Dalje publikacije „Društva za socialno politiko, (Drucker v. Humbolt, Lipsko) posebno Halles-ovo poročilo o „kartelih v Ameriki.“ Dalje odstavek, ki govori o kartelih v Rud. Meyer-jevi knjigi Kapitalismus fin de siecle.“⁶⁾ Mnoge kartelne zveze v veleobrti prevzemajo v svoji osrednji pisarni vsa naročila, ki jih potem porazdele med svoje člane; skrbje tudi za prodajo izdelkov, kakor tudi za vsa vplačila računov. Vsak obrat dobi, po skupnem dogovoru, neko kvota produkcije, ki je primerna njegovi delozmožnosti. Vsa zveza predstavlja na ta način akcijsko podjetje, pri katerem reprezentuje vsaka posamezna tovarna vrednost določenega števila akcijskih; ako se zdi zvezi potrebno, da eno ali drugo izmed teh tvornic začasno ustavi ali tudi popolnoma opusti, nima posamezni posestnik nobene škode, ravno tako, kot jo nima delničar, ako delniška družba opusti obrat katere izmed svojih tovarov v korist celote.

Za one, ki so poklicani in zmožni, da delujejo kot organizatorji in voditelji v državnem in gospodarskem življenju je s tem dovolj in več nego dovolj povedanega v svrhu označbe, kakšna gospodarska preosnova kreditiranja in obremenjevanja da je v naši dobi potrebna in izpeljiva. Gre tu za problem, kojega rešitev je naloga malega števila duhovitih mož; nikakor ni potrebno, da bi celotna družba ali njena večina umevala o tej reformi kaj več, nego njeno splošno koristnost.

* * *

Znatno pomanjkanje blaga, kakor tudi posebno velika obilica blaga prinese lahko, kot smo videli, našemu današnjemu narodnemu in svetovnemu go-

spodarstvu težke krize in povzroči nasilno omejevanje in zapiranje obratov v vseh proizvodjalnih strokah, ohranitev nepreglednega števila delavnih sil, ter uničenje velikanske množine proizvodjalnih in konsumnih sredstev. Na ta način resnično pomanjkanje blaga umetno še neznansko povečavamo ali pa preobračamo blagoslov velike obilice blaga v prokletstvo pomanjkanja in bede za obširne sloje. Tudi vnapredno posnemanje smetane ali špekulativno eskomptovanje velikih uspehov, ki jih šele pričakujemo in ki ga opažamo ob vsakem dvigu gospodarskega življenja, povzroča enako nesrečo. Resnična zguba blaga, velika obilica blaga ob močnem padanju cen in slednjič vnaprej posnemanje velikih gospodarskih, šele pričakovanih uspehov so torej v našem narodnem gospodarstvu glavni povodi za gospodarske krize in za nasilno uničevanje mnogih dobrin in dobrine ustvarjalnih sil.

Odkod da izvira nezmisel, da tiščimo delo, ustvarjanje, proizvodjanje kakor tudi konsumiranje s silo k tlom — na to vprašanje smo odgovorili: Naša metoda (navada), da obremenjujemo podjetja v znatnem obsegu z vnaprej določenimi obveznostmi plačevanja (kapitala in obresti) namesto s kvotalnimi ali proporeijonalnimi to je po njihovem resničnem uspehu na vrednosti odmerjenimi obveznostmi, je glavni vzrok te nesreče.

Nekega drugega vprašanja pa smo se samo dotaknili, ne da bi ga bili doslej rešili. Je pa to-le:

Katere okoliščine in vzroki pa vodijo pri sedANJI cenotvorbi in ceni blaga do brezumja, da cenimo večjo zalogo kakega blaga samo vsled tega, ker je večja, v celoti nižje nego manjšo zalogo. Odkod norčavo pravilo, da moremo po Kingovih statističnih izvajanjih plačati n. pr. za 200 mer žita 600 srebrnih denarjev, za 300 mer pa le 300 denarjev, za 400 mer žita pa morda celo samo 150 denarjev v srebru?

Lord Landerdale je izprevidel, da tiči v tem načinu ceni blaga strašno nasprotje med interesi (koristjo) zasebnikov, ki teže za tem, da pridobe več in več menjalne vrednosti (denarja) in pa med interesi ljudstva v celoti, čegar blagostanje določuje le pomnožitev blaga samega.

Sismondiju se je zdela ta absurdnost težka, da nerazvozljiva uganjka; povdarjal je pa, da mora tičati ravno v nji glavni vir našega najbridkejšega družabno-gospodarskega trpljenja, vzrok perijodičnih (v obrokih se ponavljajočih) polomov ali kriz, morilne moderne konkurence, carinskih in trgovskih vojska, boja med delom in kapitalom, propadanja srednjih stanov, kakor tudi brezdelnosti in brezjelosti preprostega ljudstva v močno obrtnih deželah.

Proudhon je govoril, da obstoji antinomija to je postava notranjega protislovja med menjalno in med porabno vrednostjo in je s prva — namreč v spisu „Kaj je lastnina?“ — nagibal k mnenju, da je mogoče to antinomijo kakor tudi njene strašne posledice, kakor ji jih pripisuje Sismondi odstraniti le na ta način, da se odpravi zasebna last zemlje in kapitala. —

Mnogi narodni gospodarji so mnenja, da je sedANJI način cenotvorbe in ceni blaga sicer res na videz proti vsaki pameti, da ga pa ni mogoče od-

straniti, dokler se mora ohraniti zasebna last zemlje in kapitala kakor tudi določevanje cen s prostim sodelovanjem ponudbe in povpraševanja v interesu svežega in mogočnega kulturnega razvoja; drugi zopet pravijo, da je ta način ceno cenitve blaga človeku od narave lasten, psihološko nujen; tretji slednjič menijo, da ta metoda cenitve sicer ugovarja zdravemu razumu, da mora biti pa vključno temu smotrna in da očitno izvira iz pravega naravnega nagona.

Moje lastno raziskovanje pa je privedlo do bistveno drugega rezultata, ki sem ga obširneje pojasnil že ob drugih prilikah, zato se omejim tukaj v toliko, da ponovim na kratko le najvažnejše.

* * *

Vzrok blaznega načina naše cenotvorbe, po katerem priznavamo ob neki gotovi množini zaloge večji množini blaga samo za to, ker je večja, manjšo ceno v celoti ni niti zasebna last zemlje in kapitala, niti določevanje cen po ponudbi in povpraševanju, niti kaka druga nespremenljiva psihološka nuja ali kak smotrno delujoč človeški inštinkt (nagon).

Ako bi tvorili, tako trdim jaz (prof. Viljem Neurath), prodajalci blaga na eni in ravnotako kupec blaga na drugi strani zvezo med seboj in bi se nato po svojih zastopnikih pogajali med seboj o ceni cele zaloge, ki se ima dobaviti ali vsaj potrebščine za eno leto, potem bi izginilo samo od sebe dosedanje brezumje cenotvorbe in cenitve blaga ter bi se umaknilo naravnemu postopanju v teh rečeh, ne da bi bili ljudje zato kaj drugačni kot so danes.

Prosim, blagovolite pomisliti samo to-le: Recimo, da bi prišli zvezni proizvajalci ali prodajalci v položaj, da bi mogli — bodisi vsled ugodne letine, ali vsled napredka znanosti, tehnike ali prometa — dobaviti za neko leto brez vsakega ali vsaj brez količkaj občutnega stroška nekega blaga n. pr. pšenice, krompirja, bombaža, masti, tovarniških surovin, petroleja . . . za $\frac{1}{3}$ več nego prejšnja normalna leta. Poslali bi torej na Zvezo kupcev in konsumentov tega blaga vprašanje:

„Zadnja leta smo Vam dobavljali po 100 mer (kil, litrov, metrov . . .) tega blaga in vi ste nam plačevali zanj po 100 srebrnjakov; brez dvojbe bi nam tudi letos pritrdili za enako količino blaga enak znesek; mi pa smo v prijetnem položaju, da vam moremo tokrat nuditi mesto 100 mer blaga istega mnogo več, namreč $133\frac{1}{3}$ mer. Koliko bi bili pripravljeni plačati vi za to, za $\frac{1}{3}$ povečano letno dobavo?“ . . .

Kdo si more misliti le v sanjah, da bi odgovorili zvezni kupec in konsumentje tako, kot se godi danes po Kingovem pravilu; da bi namreč rekli:

„Za 100 količin blaga Vam plačamo v celoti 100 srebrnih denarjev, za $133\frac{1}{3}$ količin pa Vam moremo dovoliti skupno le 50 denarjev, ali samo 60, samo 70, samo 80, samo 90 denarjev, z eno besedo, na vsak način manj nego za dobavo 100 količin?“

V resnici bi pokazalo tako vprašanje zveze prodajalcev na njihove odjemalce, da bi poslale različne skupine in podskupine poslednjih tudi različne odgovore:

„Za 100 količin blaga plačamo sicer 100 tolarjev, za $133\frac{1}{3}$ količin pa moremo plačati le, nekateri po 120, drugi po 110 ali le po 105 tolarjev.“

Druga skupina bi naznanila, da bi pač mogla porabiti tudi $133\frac{1}{3}$ količin ponujenega blaga, da pa ni v stanju, da bi mogla potrošiti za to vrsto blaga več nego letnih 100 tolarjev.

Slednjič se bo znašla morda zadnja skupina konsumentov, ki dotičnega blaga sploh ne more rabiti več nego doslej (100 količin na leto).

Prav nobena skupina konsumentov pa ne bo izjavila, da sicer rada plača za letnik 100 količin blaga skupaj 100 tolarjev, na vsak način pa manj, nego za manjšo letno dobavo.

Skupno postopanje kupovalcev in enkratno obravnavanje o ceni vse letne dobave, namestu vsakokratnega „glihanja“ o ceni vsake majhne količine posebej, ima torej skoro čaroven (magičen) učinek. Zakaj neki?

Ako nastopajo ljudje pri kupovanju posamič in poleg tega še cepijo svoje nakupe v majhne drobce, potem ne vidijo jasno, kaj da hočejo in delajo, nimajo pa tudi ne potrebne svobode, da bi to, kar so pravilno spoznali, tudi izpeljali. Oni mislijo, da ravnajo bogsigavedi kako gospodarsko in da zastopajo prav izvrstno svojo lastno korist, ako kupujejo v vsakem posameznem slučaju kolikor le mogoče po ceni ali da izdajo za blago vsakokrat kolikor mogoče malo denarja. Pri tem niti ne opazijo ne, da se nahaja pri znižavanju cen neka meja, ki prinaša njim samim že prav neposredno škodo mesto dobička. Ne izprevidijo namreč, da v slučajih — kadar plačajo za večjo količino blaga samo zato, ker je večja, manjšo vsoto denarja — izreko sami nad proizvajalcem ali prodajalcem zavoljo večje dobave kazensko razsodbo, da ga obsodijo naravnost v gospodarski pogin in ga torej prisilijo, da ohrani darove narave in ustvarjanje človeškega dela, da zamaši studence raznovrstnih dobrin ali jih celo popolnoma uniči, studence, ki bi sicer vendar služili in koristili le njim samim, konsumentem.

Konsumentom ali kupovalcem ostane pri dosedanjem razcepljenem nastopu tudi rado prikrito, da se s takim brezumnim tlačenjem cen uničujejo dostikrat tudi njihovi lastni viri dohodkov, deloma ali pa celo popolnoma. Večina konsumentov, da skoro vsi razun uradnikov (državnih, pokrajinskih itd.), ki dobivajo stalno plačo, so vendar tudi sami zopet prodajalci ali proizvajalci ter so v svoji pridobitni in v svoji preskrbi odvisni od drugih podjetij in proizvajalcev. Ako raste množina proizvodov, kadar se poživita promet in kupčija, tedaj se pomnoži tudi dobičkonosno povpraševanje po raznovrstnem blagu, po delavcih in drugih uslužbencih, zato se pa ob takih časih poviša tudi zaslužek, pomnoži dohodek skoro vseh konsumentov. Kadar se pa ustavlja produkcija, promet in trgovina, kadar so prisiljeni podjetniki, da omejé ali celo popolnoma ustavijo mnogo obratov zato, ker jih odjemalci — n. pr. vsled določenega padca bla-

govnih cen — za obilnejše proizvodjanje ne samo ne poplačajo, ampak celo kaznujejo, z velikimi izgubami, da celo z uničenjem, takrat se zmanjša ali celo uniči tudi premnogo konsumentom njihov dohodek in zaslužek.

Konsumentje, ki se vesele vsakega, še tako močnega padanja cen in še sami pomagajo tlačiti cene vedno nižje, so na las podobni norčavemu zaslepljencu, ki veselo ploska in še sam pomaga, ko žagajo vejo gospodarskega uspevanja in gospodarskega obstanka, na kateri sedi. Konsumentje pa se znebe te kratkovidnosti in nezmožnosti si pomagati v trenutku, ko nastopijo združeni, ko obravnavajo s proizvajalci kot zveza, ko ne izvršujejo svojih gospodarskih aspiracij več razcepljeno, ampak nastopajo kot člani organske celote. Prej slepi in vkljenjeni v verige, imajo zdaj jasen prost pogled pri svojem gospodarskem delovanju. Kadar bo enkrat vpeljan sestav delniških (deležniških) zvez — Neurath pravi „Anteilschaftsverband“ — in bo imela vsa ali vsaj večina delavske plače obliko primerne kvotalnega deleža na vrednostnem donosu produkcije, potem bodo zveze proizvajalcev lahko povedale zvezam kupovalcev ali konsumentov v številkah (četudi le približno); za koliko da se bo povišal njihov dohodek, ako prevzamejo namesto 100 mer kakega blaga za 100 tolarjev raje $133\frac{1}{3}$ mer za 110 ali 120 . . . tolarjev; producentje bi namreč mogli potem izračunati, za koliko bi se vsled tako povečanega dobičkonosnega prometa zvišala celotna dividenda produkcije.

V kakšni zvezi da je neka določena pocenitev blaga, ki je že prestopila vse prave meje in pa uničenje dohodkov in blagostanja, to spoznati je posamezniku težko ali celo nemogoče; pa če bi posamezniki tudi izpregledali javno ves položaj, bi vendar pri sedanjem ravnanju, ko postopa vsakdo ločeno zase, ne mogli pomagati. Če bi se namreč tudi odločili posamezniki, da bodo raje dražje kupovali, kadar bo šla cena preveč navzdol, bi vendar mnogo drugih tega ne storilo; splošno zlo bi bohotilo naprej in vsak, ki bi plačeval višje cene, bi si zraven tega nakopal le še posebno zgubo.

Pri posamičnem (vsak zase) postopanju je namreč mnogokrat tudi razumnik oropan zmožnosti ali svobode, da bi pospeševal to, kar bi dajalo njemu samemu in vsem drugim veliko in trajno korist brez kakih žrtev; zato je liberalizem, ki istoveti razcepljenost ljudi s svobodo, le grozen predsodek in prenesrečno vražarstvo. Razbitost, sebična razcepljenost, geslo „vsak zase“ je veliko več vzrok suženjstva, ohromelosti in okov, zedinjeno dobro urejeno nastopanje pa prinaša luč in svobodo.

* * *

Dveh reform je torej potreba, kokor smo pokazali, da se oprostimo nenaravnih vezi, ki so tiščale doslej proizvodjanje in konsum, s tem pa tudi vse gospodarsko življenje in ljudsko blagostanje siloma k tlom in ga izročajo vedno znova delnemu uničevanju. Oprostiti moramo najprej produkcijo v naprej določenih bremen in s tem obenem absurdnega pogoja, da se ne smejo

vršiti, ako niso v stanu dajati določenih denarnih vrednot; drugič pa moramo odstraniti tisto pogrešeno metodo cenotvorbe, vsled katere so proizvajalci in prodajalci za neko množino večje dobave in pridnosti pri delu trdo kaznovani, mesto da bi dobili nagrado.

Obe reformi se pa dasta izvesti, kakor smo videli nadalje, le tedaj, ako damo našemu gospodarskemu življenju s pomočjo celega sestava združnih zvez več svetlobe in svobode, več pozornosti, več gibčnosti in pravilnosti v gibanju. Zato moramo priznati današnje vedno bolj prodirajoče teženje po ustvarjanju velikih podjetij na akcije, po združevanju v kartelih, zadrugah in gospodarskih zvezah kot popolnoma času primerno in potrebno stremenje. S tem priznanjem pa seveda nikakor nočemo zanikati, da so razni očitki proti tem združitvam (akcijskim družbam, kartolom, ne pa zadrugam), kakor tudi nekdanji cehom in monopolističnim predpravicom (privilegijem) opravičeni.

Kakšni pa so ti očitki? — Monopolisti, karteli, cehi . . . pravijo obtožnice, skušajo podražiti svoje blago; s tem na eni strani zmanjšajo konsum, na drugi pa izžemajo konsumente. Da more obdržati blago visoke cene, skušajo zabraniti povečanje števila producentov; s tem izključujejo širne ljudske sloje od vsakega boljšega zaslužka.

Po vsem, kar smo povedali o virih, iz katerih izvira merilni značaj dosedanje konkurence in brezumni način naše cenotvorbe, je pravzaprav odveč znova opozarjati na to, da bi karteli, trusti . . . ki bi vpeljali in posplošili zistem participacije in pravilno cenotvorbo, nikakor ne težili več za tem, da bi umetno privijali cene blagu navzgor, izžemali konsumente, omejevali čisto konkurenco ali zapirali kakim ljudskim slojem dohod k proizvajanju in k dobičkonosnemu pridobivanju. Toda ves svet se je pač vsled sto in tisočletne skušnje, to je, odkar obstoji naš dosedanji način cenotvorbe, kreditnega in denarnega prometa, privadil, da smatra za nekaj samoobsebi umljivega, da je za konsumente nizka cena blaga, za proizvajalce pa pomanjkanje blaga in majhno število producentov dobičkonosno. Zato moramo še enkrat opozoriti posebno na to, da je ravno pogrešeni način, kako doslej tvorimo cene in obremenjujemo produkcijo z obveznostmi kriv, da se zanimajo konsumentje prav absurdno za padanje cen brez konca in da skušajo producentje omejiti število svojih konkurentov.

Če bi z ustanovitvijo zvez na delništvo in zvez za cenotvorbo padle one ovire, ki doslej tlačijo in dušijo proizvajanje in konsum, potem bi izginilo tudi stremenje podjetnikov, da bi umetno navijali cene navzgor in ovirali pomnoževanje števila producentov in niti kmetovalcem in industrijcem, niti konsumentom bi ne palo v glavo, da bi skušali kolikor mogoče pristriči doslej tako oderuškega trgovca. Seveda bi pa tudi trgovska podjetja ne šla več za tem, da dosežejo kolikor mogoče veliko diferenco med nabavno in prodajno ceno in s tem tudi velik preostanek, ampak bi imela tudi ona na vrednostnem dohodku celotne produkcije kvotalni delež. Ako bi bilo kje in kdaj razmeroma

preveč trgovcev, potem bi se druge pridobitne stroke bolje izplačale in del trgovcev bi se lahko, ne prisiljen ampak prostovoljno, oprijel teh. Tako prehajanje bi pa ne prineslo niti tistemu, ki bi opustil kako pridobitno stroko, niti onim proizvajalcem, katerim bi se sedaj pridružil, kake škode, ampak bi pravilna porazdelitev prinesla dobiček obem strankam, obenem pa tudi celotnemu narodnemu in svetovnemu gospodarstvu. —

Tekmovanje, da celo boj za pomnožitev bogastva, za večjo gospodarsko moč in za vlado na gospodarskem polju bi trajal še nadalje, nihče pa bi več ne želel prikrajšati kakega drugega sloja na njegovem dohodku, ki mu je potreben, da si ohrani in poveča svojo delovno silo. Samo ozir stremljenja po gospodarski vladi na polju politične častihlepnosti in vladoželjnosti tudi nadalje ojstro nasprotje interesov: v vsem ostalem pa bi bila popolna in čisto očitna harmonija (soglasje) interesov med producenti vsake posamezne in vseh proizvodnih strok skupaj, med proizvajalci in konsumenti, med delom in kapitalom, med duševnim in telesnim delom i. t. d.

* * *

Nasproti tem rezultatom našega raziskavanja ozir. virov našega najhujšega družabnogospodarskega trpljenja ni doslej nihče ugovarjal ali dvomil, da od mnogih strani so priznali, da se jim ne da ugovarjati. Kar pa zadeva sredstva za odpomoč, ki se vendar logično nudijo sama od sebe, pa so sodbe zelo različne. Nekateri pravijo, da imamo tu pred seboj »Kolumbovo jajce« na narodno-gospodarskem polju. Drugim se zdi ustanova deležniških in cenotvornih zvez le pretežavno podjetje. Tretja skupina pa zavrača vso zadevo iz praktičnih nagibov; to pa bodisi v mnenju, da je protismotreno oproščati široke sloje in mase ljudstva iz njegovega težkega položaja ali pa v prepričanju, da spada (po Darwinovem in Haekloven nauku) morilni boj za kruh in obstanek k neizpremenljivim napravam narave in da mora zato obstati naprej tudi v človeški družbi.

Tem ugovorom naj veljajo naslednje kratke opombice. Samo tistim, ki proglašajo nadaljno bedo delavstva, kot nujno in smoterno, sploh ne odgovarjamo ne.

Dejstvo je, da v vseh kulturnih deželah od leta do leta vedno močnejše prevladuje težnja po ustanavljenju velikih, gospodarskih družb, bodisi kapitalističnega, bodisi nekapitalističnega značaja; te ustanove bi pa še mnogo bolj in hitreje napredovale, da postale bi popolnoma splošne, ako bi take združitve ne ogrožale (vsaj dozdevno) nobenega ljudskega sloja več. To ogrožanje bi pa, kakor smo pokazali, odpadlo takoj samo od sebe, kakor hitro bi z gospodarskim združenjem vpeljali zistem sodeležništva ali participacije ter vpeljali pravilen način cenotvorbe. Vse težkoče, ki so doslej ovirale širjenje združništva in njegovih zvez, bi bile stem temeljito odpravljene.

Prenagljen je tudi nazor, da bi bilo treba široke ljudske sloje najpreje izpopolniti po umu in srcu v znanju in značaju, predno bi bilo mogoče misliti na zistem takih zvez. V resnici pa ni treba v ta namen, da bi bili srednji in spodnji stanovi kakorkoli bolj izobraženi, razumnejši in boljši kot so danes. Ustanovitev in vodstvo takih zvez bi bila v rokah majhnega števila v to poklicanih ljudi, ki bi jim stali ob strani strokovno izobraženi in izurjeni uradniki; ti pa imajo že danes potrebno zrelost v znatni ali polni meri. Ves svet bi imel od novih reform velik dobiček, pomnožilo bi se njegovo premoženje in dohodek, ne da bi bilo treba zato kakih novih žrtev in celo današnje ubijanje in skrb na gospodarskem polju bi se premnogim zmanjšala za marsikoga celo popolnoma zginila iz sveta.

Iz krogov, ki soglašajo z mojim naukom, so mi opomnili, da bi ustanova zvez konsumentov zahtevala, da bi znalo vsako gospodinjstvo in vsaka hišna gospodinja voditi knjige o svojih potrebščinah, o konsumu in potrebnih rečeh, kar bi pa vtegnilo delati pri nižjih slojih za enkrat še težave. Ta pomislek pa temelji na neki zmoti. Zveza konsumnih društev bi morala namreč iz svojih knjig sama izprevideti, kako da stoji z vrsto in z obsegom konzuma pri različnih skupinah konsumentov in gospodinjstev. Samo vsako leto enkrat bi imele gospodinjje odgovoriti na preje omenjena vprašanja proizvajalskih zvez, sicer pa bi ne nastala zanje zavoljo njihove pripadnosti h kakemu konsumnemu društvu in ž njim vred k celi zvezi konsumentov prav nobena nova obveznost ali delo. Celó odgovor, ki bi bil pričakovati od vsake skupine konsumentov, bi mogla zveza konsumentov prav kmalu po veliki večini uganiti že v naprej.

Da se pridruži občinstvo takim združbam in jih uporablja, tudi ni potreba, da bi se med seboj kakorkoli naravnost pogajalo in dogovarjalo ali da bi imelo do pičice jasno pojmovanje o bistvu in obratovanju teh naprav. Zveze, ki pridejo tu v poštev, so na las podobne zavarovalnim družbam na delnice ali vzajemnim zavarovalnicam. Zavarovanci žive lahko v različnih krajih in deželah, da v različnih delih sveta, ni prav nič treba, da bi se med seboj poznali, in vendar postanejo in ostanejo udje dotičnih skupnih zavarovalnic. Da tudi ni treba, da bi bodisi znanstveno (teoretično) ali praktično poznali bistvo in poslovanje zavarovalnice, je vsakemu jasno. Koliko pa razume široko občinstvo o notranji naravi denarja, bankovcev čekov, koliko o železničarstvu, paroplovbi, pošti, brzojavu in telefonu? Vse to pa ga prav nič ne ovira, da ne bi uporabljalo teh zavodov in naprav in ne tvorilo njih stalnih naročnikov. In če postanejo posamezniki tudi naravnost s pogodbo zavarovani naročniki, kakor so n. pr. imejtelji permanentnih listkov pri transportnih zavodih (železnicah itd.), jim zato ni potreba nobenega neposrednega posvetovanja med seboj, ali kakega drugačnega knjigovodstva, kot pa so ga imeli doslej.

Nikari tudi ne mislimo, da bi bilo neznansko težavno, določiti s prostimi pogodbami deležništvo na donosu celotne produkcije. Kakor pri današnjih in-

dustrijskih kartelih in delniških družbah, bi šlo tudi tukaj najprej le zato, da se določi približno primeren ključ za one pogodbe in računске proizvodbe. Naše gospodarsko življenje v tem oziru ni občutljivo in nežno, ampak prav grobo in samo naše finančno poslovanje ima opraviti z minimalnimi diferenčami in odstotnimi delčki to pa vsled tega, ker ima danes značaj umetne igre, kot je n. pr. šah, ne pa, kakor da bi se sukalo naše gospodarsko življenje samo okoli takih malenkostij.

Prosim, pokličite sile v spomin, kako čudna je n. pr. finesa naše cenotvorbe, po kateri da večja količina blaga samo zato, ker je večja, manjšo množino denarja in prinaša zgubo mesto dobička; ali spomnite se čudaške nežnosti, s katero obremenjamo produkcijo, in ki ovira toliko nepreglednega bogastva, da ne more nastati ali pa uničiti že nastalo bogastvo v veliki meri.

S pogumom navdaja vsakega, ki se pridruži tem idejam, misel, da tu ne gre za preosnove, kojih blagi učinek bi mogel priti do veljane šele, ko pride nov red za nami. Ne, takoj bi se pomnožile v vseh delih ljudstva prilike za zaslužek in kupčijo, takoj bi se dvignilo blagostanje, kakor se to zgodi ob vsakem večjem, gospodarskem procvitu in to dviganje blagostanja bi trajalo naprej in postajalo še vedno močnejše, dokler bi napredovali znanost in tehnika.

Kakor ni težko uvideti bi imele tu razmotrivane gospodarske reforme tudi nenavadno velik npravno izboljševalni učinek. Pod zistemom delniških zvez bi sprejemali namreč zemljiški posestniki, kapitalisti in deloma tudi uradniki in delavci svoje dohodke večinoma na ta način kakor bi bili delničarji nekake univerzalne — delniške družbe, ki bi obsegale celo državo, deloma celo svetovni trg; sleherni bi bil torej interesiran na tem, da uspeva celotno gospodarstvo, ki podobno kakí vzajemni zavarovalnici spaja tesno in solidarično vsa podjetja in posamezna gospodarstva. Lastna korist slehernega bi brez primere bolj nego danes, in sicer popolnoma očitno, soglašala s koristjo celotne družbe. Kako močno bi se pač s tem dvignila ona družabna krepost, ki se imenuje čut za celokupnost — verižništvo je ravno popolna negacija tega čuta, ki jo danes tako krvavo pogrešamo pri strašnem stremljenju po eksploataciji razmer v strankarske namene, dvignila bi se pa tudi npravnost v obče. Ne gre tedaj samo za pomnožitev sredstev v dobrega življenja, ampak tudi za najplemenitejše in najvišje dobrine človeštva. V rešitvi socialno-ekonomskega vprašanja naše dobe je skrita tudi rešitev njegovih velikih npravstvenih nalog.

Pripomba uredništva: Ta izvajanja premalo vpoštevajo dejstvo, da pri pomnožitvi produkcije igra veliko vlogo tudi vprašanje sorazmerja med predmeti, ki jih potrebujemo. Če se dvigne produkcija na enem polju, na drugih pa ne, ali celo sorazmerno pade, nima celota nobene koristi. Ne gre samo za zboljšanje in dvig produkcije ampak tudi za red na polju produkcije. Tudi v tem oziru bo združevanje in organizacija prinesla lahko lepe koristi. Izvajanja so zanimiva, ker posebno v sedanji dobi družbe, zadruge, organizacije silno izpodrivajo in zamenjajo zasebne obrate posameznikov na gospodarskem polju.

=== Zadružni in gospodarski pregled. ===

Občni zbor Gospodarske zveze. Dne 7. oktobra 1919 ob času tiskarske stavke se je vršil občni zbor Gospodarske zveze. Zato ni našel v javnosti odmeva, kakor bi ga bil zaslužil. Iz poročila o poslovanju v drugi polovici 1918 in prvi polovici 1919 posnemamo, da je znašal promet zvezin v tej dobi 223,955 947 K 33 v. Čisti dobiček je znašal 90,764 K 97 v. Pri tem je treba vpoštevati, da je bila prvo polletje še vsa trgovina vezana in brez vsake možnosti za razvoj. Vsa trgovina se je morala omejiti na dobave vojaštvu. V drugem delu prvega polletja je prišel prevrat, ki je vsa trgovska podjetja bolj ali manj odškodoval. Terjatve napram erarju so postale dabi-
zne, blago, ki se je nahajalo na prevozih, je bilo pokradeno in izgubljeno ali zaplenjeno. Šele po prevratu se je začela zopet trgovina polagoma oživljati. Takoj po prevratu je izkazala zveza prebivalstvu veliko uslugo, ker je omogočila in izvršila uvoz za tedanje razmere znatne množine manufakturnega blaga in ga je zelo ceno prodajala. Tako je n. pr. veljal pri zvezi cefir po 14 K m. Vendar so se našli ljudje, ki so radi tega napadali zvezo po časopisih, obrekovali po cestah in kavarnah in tožarili pri vladi. Zveza pa je imela zadoščenje, da so bili konsumenti in mali trgovci zadovoljni in da je celo vojaška oblast priznala, da je bila zveza za 35 % cenejša kot drugi trgovci. V drugi polovici drugega polletja je začela zveza dobavljati žito v Slovenijo in je zlasti prebivalstvu na kmetih, ki ne pridela samo dovolj žita, omogočila obstoj in dobavljala žito po tako nizkih cenah, da je gotovo njena zasluga, da cene žitu niso šle veliko hitreje in znatneje kvišku. V tem času se je pod njenim okriljem in vodstvom začelo živahno snovanje prodajalnih in nabavnih zadrug po kmetih, ki se zbirajo okrog zveze kot svoje matice. Ta panoga trgovsko gospodarskega kmetijskega združništva bo postala važna činjenica na narodno gospodarskem polju in bo izpolnila na neureje-

nem trgovskem polju enako nalogo kakor svoj čas naše rajfajznovke na kreditnem polju. Zajezila bo naraščajoče odušstvo.

Zadružništvo ob koncu l. 1919. Prvo leto v kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev zadrugarjem ni izpolnilo mnogo nad in načrtov, ki smo jih delali ob prevratu. Misel zadružne koncentracije — že ob porodu bolno dete — je zaspala v živahnem strankarskem boju, bojimo se, za vedno. Tudi naša skupna matica, naš savez ne more priti do pravega življenja. Doma se je hvala Bogu, preprečilo, da ni prišlo do poloma Zadružne centrale in imamo mnogo upanja, da se bo sanacija posrečila. To bo sijajen dokaz zadrugarške solidarnosti in krasen vzgled zadružne samopomoči. Kreditno zadružništvo stopa sicer glede na trenutno aktualnost za nabavnimi in prodajalnimi zadrugami nekoliko v ozadje, vendar ga čaka v bližnji bodočnosti hud boj z bančnim svetom, ki bo odločil med zadružnim in kapitalističnim načelom. Gorje, če bi se ta boj vršil v senci zadružnega poloma.

Največji napredek izkazujejo v zadnjem času konsumne zadruge, delavske in kmetske, ki se imenujejo prodajne in nabavne zadruge. Tudi uradništvo je stopilo v krog zadrugarjev in snuje povsod svoje „samopomoči“. To gibanje bo razširilo zadružno misel ne samo krajevno in glede števila članov ampak bo tudi misli sami dalo novega življenja.

Zadružna zveza izpolnuje v teh časih važno nalogo. Vsako zdravo misel, ki se rodi iz razmer, podpira, v zadružnem gibanju daje inicijativo in krepi inicijative iz kroga zadrugarjev samih, obenem pa skrbi, da se pri tem vpoštevajo mnogoletne pridobljene izkušnje in varujejo preizkušena zadružna načela, da kje v prevelikem mladostnem ognju ne pride do prevelike besede — lahkornost in da ne premoti iskrenih zadrugarjev kapitalizem, ki se rad oblači v ovčja oblačila.

Garje, srbečico

odpravi najhitreje dr. Emil Fleschevo izvino, zakonito zavarovano

■ **„Skabaform mazilo“** ■

Lonček za poskušnjo K 2.30, veliki lonček K 4.—, družinska porcija K 11.—.

Ob večjih naročilih za živali stopijo v veljavo sledeče cene: 1 kg K 25.—, 5 kg K 100.—, 10 kg K 180.—, 25 kg K 400.—.

Ekspedicija franko. Dobiva se izključno pri izdelovalcu:

Dr. EMIL FLESCH-ova lekarna „Pri kroni“

Győr (Raab), Ogrsko.

Najlepše darilo mladini

je zelo zanimiva povest slovenskega dečka iz sedanje vojne

„DORE“

ki jo je spisal dr. Ivan Lah, lepo ilustriral Maksim Gaspari, izdala in založila „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani. — Cena vezani knjigi je 3.50 K, dobi se po knjigarnah in v upravi „Tendenskih Slik“.

C. kr. priv. pred ognjem i tatovi varne

blagajne

prodaja najceneje dobroznana tovarna blagajn

M. ADLERSFLÜGEL

založnik Reiffeisnovih posojilnic

DUNAJ I., Franz Josephs-Quai šte. 27.

Za dosego zadovoljive, res dobičkanosne
žetve je poraba

kalijevih solij

:: poleg gnojil fosforne kisline in dušika ::

neobhodno potrebna.

Kajti če se ne pridene kalij, ne moreta fosforova kislina in dušik provzročiti ne

največjega pridelka, ne najboljše kakovosti.

Kajnit in koncentrirane kalijeve soli prodajajo vse kmetijske zadruge in društva ter združene zveze po izvornih cenah in pogojih kalijevega sindikata.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, vsporede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo, vizitke, naslovnice,

♥ računske zaključke ♥

in vsa v to stroko spadajoča
dela izvršuje ukusno in ceno

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg števil. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po
najnovejših predpisih
izvršene obrazce za slavne občinske
urade, aprovizačne odbore, cestne
odbore, zadruga, gg. trgovce, od-
vetnike in notarje, gostilničarje itd.